

V. LA NECRÒPOLIS ALTA D'OXIRRINC

1. HISTÒRIA DE LES EXCAVACIONS

El jaciment arqueològic de la ciutat grecoromana d'Oxirrinc, que va succeir la faraònica Pemdje, és al costat del poble modern d'El-Bahnasa, a la província de Mínia, i es troba a uns 190 km al sud del Caire, al marge esquerre del Bahr Yussef. Per-Medjed, que significa "la casa de la trobada", és coneguda per les llistes geogràfiques des de l'antiguitat faraònica, però fins fa pocs anys no es coneixien restes arqueològiques d'aquestes èpoques.

La importància d'Oxirrinc, capital del nomos XIX de l'Alt Egipte,⁴³⁸ deriva en gran part del seu emplaçament geogràfic, amb els avantatges d'un port fluvial al Bahr Yussef. Aquest és un braç del Nil connectat amb el llac Moeris, a l'oasi del Fayum, i a l'antiguitat pel nord amb el riu Nil. L'altre gran avantatge era la seva posició en relació amb la xarxa viària cap als oasis del desert occidental. En època saïta, els faraons volien assegurar el control dels oasis perquè eren la base de les operacions líbies, i constituïen un lloc important pel control del comerç amb l'Àfrica. Geogràficament, era una zona estratègica com a porta del desert. Oxirrinc estava situada en l'accés més directe al camí que va pel nord cap al Fayum. Àprius i Amasis varen donar una concessió d'explotació de comerç dels oasis del nord a Oxirrinc, que es convertí aleshores en un centre de tràfic caravaner on es canviaven productes de l'Àfrica Central, els oasis, Líbia i el Mediterrani. La importància estratègica de la ubicació en aquesta ruta cap al desert occidental fou, amb tota seguretat, el motiu del desenvolupament a partir de la dinastia XXVI i de la presència de grans tombes de funcionaris.

La ciutat va guanyar en importància en temps grecoromans, a partir de la conquesta d'Alexandre el Gran, quan va rebre una important colònia estrangera, especialment grega, que determinà l'engrandiment urbà i la refundació com a ciutat grega, en que fou anomenada Oxyrhynchos. És aquesta colònia grega la que va generar la ingent quantitat de papirs escrits en grec, en hebreu, en llatí, en demòtic (d'èpoques hel·lenística, romana i bizantina), que han determinat la fama d'Oxirrinc en els cercles acadèmics internacionals.

---

⁴³⁸ GAUTHIER, *Dictionnaire*, II, p. 83.

El nom de la ciutat grecoromana es deu al peix del mateix nom (científicament és *Mormyrus Oxirhynchus*) que en grec significa "de musell agut". Al mite osirià,⁴³⁹ el déu Set assassinà el seu germà Osiris per enveja i per usurpar-li el tron. Va esquarterar el cadàver i va repartir els trossos per tot Egipte, obligant Isis, germana i esposa d'Osiris, a iniciar un viatge per tal de recuperar tots els fragments. El peix oxirrinc guarda relació amb aquest mite, ja que Isis va ser aquest animal, el que va devorar el penis d'Osiris al lloc on posteriorment s'edificarà la ciutat que porta el seu nom, i que va estar considerada setiana durant molts segles.

En època cristiana, Oxirrinc era famosa per la gran quantitat d'esglésies i monestirs. L'excavació d'un dels sectors de la Necròpolis Alta⁴⁴⁰ ha facilitat el descobriment de tombes bizantines i una casa funerària d'època bizantina amb pintures d'extraordinària importància.

La localitat és coneguda perquè aquí va tenir lloc la batalla de Bahnasa (641 dC.), en la qual les forces àrabs que acabaven de conquerir el Baix Egipte derrotaren la guarnició bizantina acantonada a l'Alt Egipte. Aquesta victòria va lliurar als àrabs la totalitat del país, i és per això que El-Bahnasa s'ha convertit en un important lloc de pelegrinatge musulmà, i és aquí on també s'han trobat alguns dels vestigis més antics de la dominació àrab a Egipte. Després de la conquesta àrab, el sistema de canals del qual depenia la ciutat va caure en desús i la ciutat va ser abandonada.

Les primeres notícies d'època moderna que tenim d'Oxirrinc ens arriben arran de l'expedició de Napoleó. Vivant Denon va publicar el 1802, al seu *Voyage dans la Basse et la Haute Egypte*, alguns gravats que constitueixen els primers dibuixos d'arquitectura antiga coneguts d'Oxirrinc: una columna (**fig. 106**) s'alça enmig d'un paisatge que, des de finals del segle XIX i fins l'actualitat, s'està destruint, ja sigui per la recerca de papirs o bé per l'extracció de terra fèrtil i els robatoris de tombes. Denon constata també que a les mesquites d'El-Bahnasa hi ha columnes de marbre i capitells que devien pertànyer a l'antiga ciutat d'Oxirrinc.⁴⁴¹

---

⁴³⁹ PLUTARC, *De Iside et Osiride*, 18.

⁴⁴⁰ SUBIAS, *La corona immarcesible*, p. 44-47.

⁴⁴¹ DENON, *Voyage*, p. 90-91.

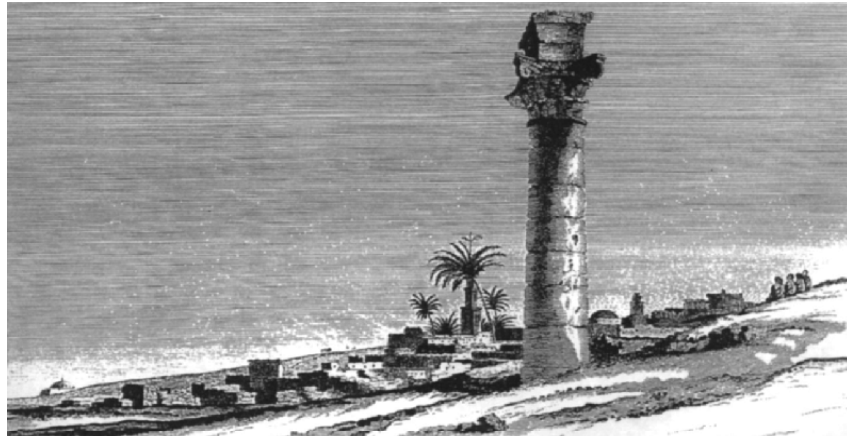

Fig. 106: Columna d'Oxirrinc.

L'estudi arqueològic del jaciment va començar amb les excavacions dels papiròlegs Bernard P. Grenfell i Arthur S. Hunt, entre 1897 i 1907. Grenfell i Hunt van fer l'aixecament topogràfic d'un plànol molt esquemàtic del jaciment (**fig. 107**) que va ser publicat per B. V. Darbishire.⁴⁴² En aquest primer plànol s'assenyalava la presència de tombes de l'Imperi Nou i d'èpoques ptolemaica i romana, però en canvi no es tenien en compte els elements de la infraestructura urbana. Després dels papiròlegs anglesos, van ser els italians qui van realitzar diverses campanyes d'excavacions a Oxirrinc, entre 1909 i 1914, dirigides per E. Pistelli.

Fig. 107: Mapa d'Oxirrinc.

⁴⁴² DARBISHIRE, *The Oxyrhynchus Papyri*, L, mapa davant pàgina 1.

De la ciutat faraònica se'n desconeix la localització, i a la ciutat d'època grecoromana es van realitzar diverses intervencions. En un primer moment els papiròlegs van efectuar excavacions a la recerca de papirs. Seguidament es pot parlar de veritables campanyes arqueològiques per part de Petrie primer i posteriorment de Breccia. Però la ciutat no s'ha excavat sistemàticament a causa del buidatge de material realitzat per la gent del poble, que buscaven entre el sediment arqueològic terra fèrtil per sembrar, i pedres per a construir. Entre els edificis públics hi havia hipòdrom, teatre (que Petrie va excavar parcialment i va dibuixar), quatre banys públics, gimnàs, dos petits ports (la ciutat tenia un port fluvial, de manera que és probable que Oxirrinc gaudís d'algun tipus d'instal·lacions portuàries prop del Bahr Yussef) i alguna ciutadella militar. Els edificis religiosos estaven dedicats a moltes divinitats, algunes d'egípcies (Osiris o Serapis), divinitats sincrètiques (Zeus-Amon i Hera-Isis), altres típicament hel·lèniques (Demèter, Dionís, Hermes i Apol·lo) o romanes (Júpiter Capitolí i Mart). Tant Petrie com Breccia encara van poder fotografiar el que quedava en peu de la doble columnata que assenyalava el traçat del carrer al qual donava la façana del teatre.

La nostra missió es va fixar com a objectiu l'estudi de la trama urbana a partir dels plànols, de les dades proporcionades pels papirs i de les fotografies aèries i les dades proporcionades pels treballs de prospecció geofísica realitzats. Un dels pocs elements arquitectònics actualment visibles del jaciment són les restes d'una gran columna que correspon a la part baixa de la que Vivant Denon va dibuixar (**fig. 108**). La columna d'Oxirrinc estava dedicada a l'emperador de l'Imperi d'Orient Focas. Es va excavar també una porta monumental que encara avui en dia fa la funció de fonament per un minaret medieval i se'n conserven dues llindes de la porta.⁴⁴³

La construcció d'una línia fèrria durant la guerra de 1914-18 va tenir com a conseqüència el saqueig accelerat del jaciment, ja que es va aprofitar per extreure en grans quantitats del *sebakh*, o terra orgànica apta per fertilitzar els camps que proporcionaven els sediments arqueològics.

---

⁴⁴³ PADRÓ et alii, *7th. Congress Egyptologists*, p. 823-828.

Fig. 108: Vista de la columna d'Oxirrhinc.

Per totes aquestes circumstàncies, quan el 1922 W. M. F. Petrie va realitzar la seva primera i única campanya d'excavacions a Oxirrhinc,⁴⁴⁴ només va poder situar en el plànol alguns elements dispersos de la ciutat grecoromana, com una columnata, una base de columna honorària i les ruïnes d'un teatre. L'arqueòleg britànic també va excavar algunes tombes i capelles funeràries, de les quals hi ha estàtues en diversos museus del món.

També el Museu Grecoromà d'Alexandria va realitzar diverses campanyes arqueològiques entre 1927 i 1932, dirigides per E. Breccia. En el decurs dels treballs, l'arqueòleg italià va poder excavar, en concret, un gran edifici d'època cristiana de pedra, i va localitzar a més, un important nombre d'escultures de marbre i de pedra calcària d'època romana. Les activitats portades a terme per Breccia van quedar reflectides en les seves memòries sobre el Museu Grecoromà entre 1925 i 1931 i en 1931-32.

Posteriorment s'han de remarcar algunes intervencions d'urgència del Servei d'Antiguitats, entre les quals destaquen les portades a terme per Ali Hasan, així com la troballa de tombes aparentment de l'Imperi Nou, cap al sud del jaciment.

No obstant això, s'ha d'esperar l'any 1982 perquè el Servei d'Antiguitats d'Egipte iniciés excavacions periòdiques, dirigides per Mahmud Hamzah, un cop constatat que una necròpolis d'època saïta s'estava saquejant per excavadors clandestins. Aquest sector de necròpolis es localitza al nord-oest de la ciutat i

---

⁴⁴⁴ PETRIE, *Oxyrhynchos*, p. 12-18.

conté com a mínim, cinc tombes del període saïta (664-525 aC.), tombes d'època romana i tombes i capelles bizantines cristianes (337-639 dC.). Una missió de Kuwait dirigida pel professor Fehérvéri va excavar a Oxirrinc entre 1985-1987 i posà al descobert restes d'època musulmana.⁴⁴⁵

El 1992 es va constituir la Missió Mixta⁴⁴⁶ per excavar el jaciment, integrada per la Universitat de Barcelona i pel Servei d'Antiguitats d'Egipte (actualment Consell Superior d'Antiguitats), i dirigida pel Dr. Josep Padró i pel Sr. Mahmud Hamza. En les posteriors campanyes van col·laborar diverses entitats públiques i privades. Des de 2004, la Missió ha firmat un conveni amb la universitat de Barcelona, la Rovira i Virgili de Tarragona, i l'ICAC (Institut Català d'Arqueologia Clàssica).

2. ANÀLISI DE LES TOMBES SAÏTES

A Oxirrinc, les necròpolis s'estenen a l'oest de la ciutat grecoromana, a partir del límit de la zona desèrtica amb la zona de vegetació. És precisament la situació vora el desert, i el fet de no estar coberta de sebakh, el que ha permès que es conservi en bones condicions.

Les restes urbanes de Per-Medjed⁴⁴⁷ no s'han localitzat, probablement perquè es troben sota l'actual poble d'El-Bahnasa, prop del Bahr Yussef. La necròpolis saïta, doncs, se situava fora dels límits de la ciutat i en un lloc elevat, cosa que la fa visible encara en l'actualitat. En època grecoromana, però, la necròpolis faraònica era una necròpolis urbana, pel fet que el gran creixement de la ciutat va arribar fins a la zona d'enterraments i la va englobar dins la xarxa urbana. En els treballs de Grenfell i Hunt, i a la campanya de Petrie, ja es localitzaren tombes de l'Imperi Nou, d'època ptolemaica i romana. Però els resultats més significatius anteriors a les excavacions de la nostra missió procedeixen de les campanyes arqueològiques del Servei d'Antiguitats d'Egipte, centrades a la Necròpolis Alta (**fig. 109**), al nord-oest de la ciutat antiga

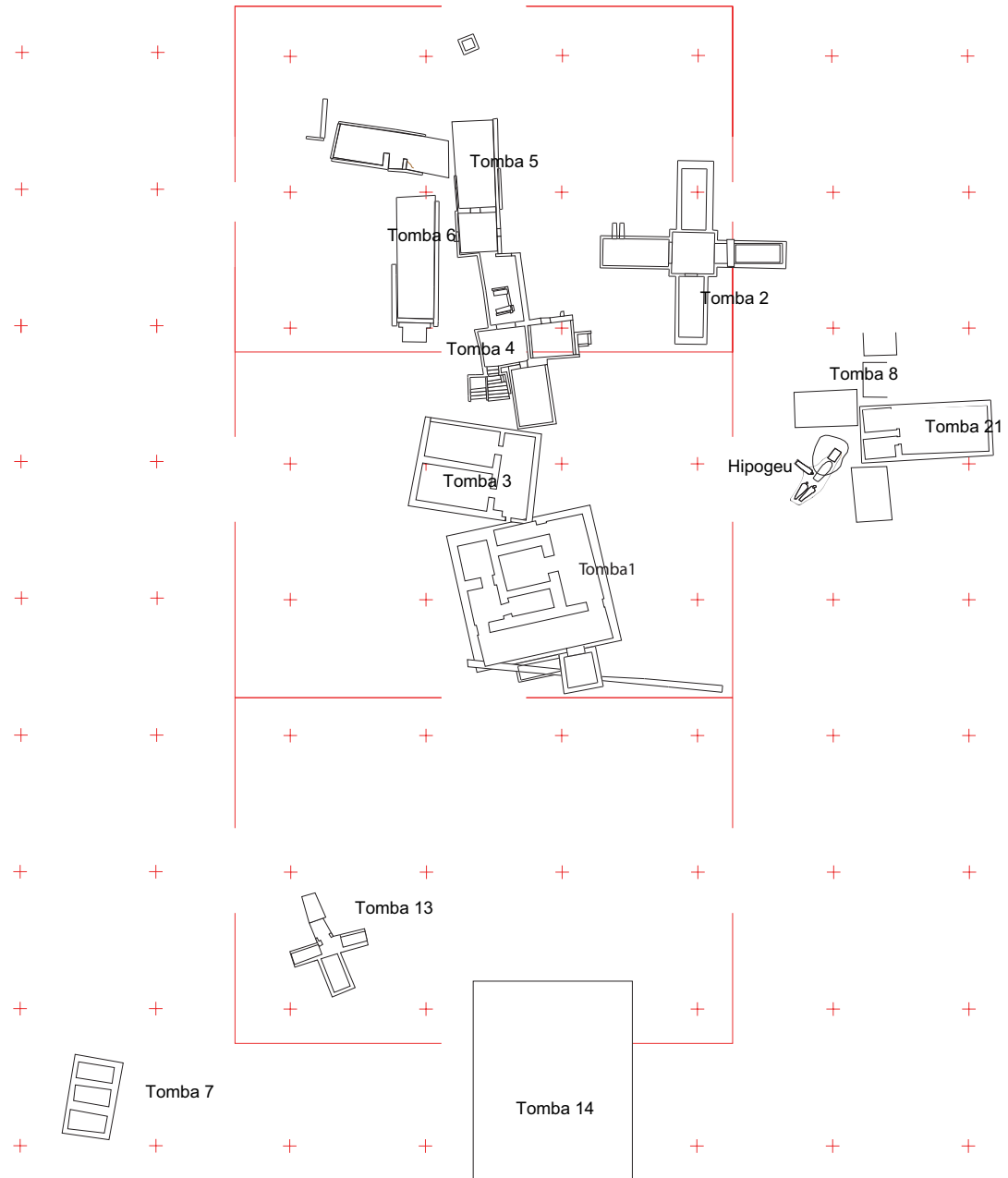
---

⁴⁴⁵ Prop d'El-Bahnasa i al costat d'un cementiri modern al sud del jaciment, la secció d'antiguitats islàmiques del Servei d'Antiguitats va posar en relleu, el 1993, restes d'edificis de pedra d'època romana.

⁴⁴⁶ La missió espanyola està integrada pel Dr. J. Padró (director de la missió), Dra. E. Subías (responsable de les excavacions grecoromanes i bizantines), Dr. Hassan Ibrahim Amer (professor de la Universitat del Caire), Dra. M. Erroux-Morfin (Universit  Paul Valéry de Montpellier), Dra. E. Pons (Museo Arqueológico Nacional), M.T. Mascort (Generalitat de Catalunya), N. Castellano (Universitat de Barcelona), R. Xarri  (restaurador) i T. López (topògraf).

⁴⁴⁷ SUBIAS, *La corona immarcesible*, p. 9-10.

Fig. 109: PLANTA ESQUEMATICA DE LA NECROPOLIS ALTA D'OXIRRINC

a partir del límit de la zona desèrtica amb la zona de vegetació i portades a terme a partir del 1982 per Mahmud Hamzah.

La cota del terra actual equival, en la major part del terreny de la ciutat grecoromana, a la cota d'inici dels fonaments i, en conseqüència, la humitat fa quasi impossible de recuperar una estratigrafia completa. En general, el primer nivell, el més superficial, correspon a la fase final d'ocupació de la ciutat en època bizantina i, el segon nivell, pot correspondre a la ciutat hel·lenística i altoimperial, però en alguna zona l'ocupació de la ciutat es prolonga fins i tot encara més.

Tanmateix, a la Necròpolis Alta, l'estratigrafia permet resseguir l'evolució d'un altre segment històric: l'època saïta. Es tracta d'una necròpolis d'època faraònica construïda amb pedra. La necròpolis continua en ús, sense aparent solució de continuïtat, fins a l'època bizantina. En aquest sector es poden establir tres nivells molt diferenciats:

El primer nivell és el nivell superficial, compost per edificacions de tovot corresponents a principis del segle IV dC. També s'han pogut recuperar en les darreres campanyes tombes construïdes amb tovot d'una necròpolis bizantina cristiana (**fig. 110**). Algunes disposaven d'una superestructura, també de tovot, de planta rectangular, que oscil·lava entre els 20 i els 40 cm d'alçària. Les més complexes tenien la superestructura en forma de nínxol i estaven decorades amb estuc de color blanc.

Fig. 110: Superestructura de les tombes bizantines.

El segon nivell conté construccions de tovot amb sostre de volta i tombes comunes del Baix Imperi romà amb paviment fet amb pedra. En alguns indrets només es van trobar ossos i cranis descompostos i restes de ceràmiques comunes. En uns altres, es van localitzar sarcòfags antropomorfs de pedra amb

restes de difunts, alguns dels quals estaven momificats amb el típic embenat d'època grecoromana.

El tercer nivell conté una necròpolis d'època faraònica construïda amb pedra calcària. De les tombes descobertes fins a l'actualitat, com a mínim sis d'elles corresponen a època saïta, i presenten diverses estructures subterrànies monumentals amb plantes molt diverses.

A. TOMBA NÚMERO 1

De totes les tombes de la Necròpolis Alta, la tomba número 1, exhumada pel Servei d'Antiguitats d'Egipte i excavada íntegrament per Mahmud Hamza, és un dels vestigis materials més antics de la zona i, per tant, el que assenyala els primers moments d'ocupació a la Necròpolis Alta.

Els treballs arqueològics duts a terme ens van permetre descobrir un complex funerari familiar consistent en set cambres amb sostre de volta que allotgen sarcòfags per a enterraments del promotor de la tomba i els seus parents. L'accés al soterrani s'efectua mitjançant un pou construït, de planta més o menys quadrada, de 2,34 m per 2,22 m de costat, el paviment del qual ha estat remogut. Per a poder accedir a la subestructura es construïa un pou a força profunditat com a mesura de seguretat³¹⁵ per tal de dificultar-ne l'accés als lladres de tombes i que implicava molt d'esforç per protegir el mort (**fig.111**).

La majoria dels egipcis inicia en aquesta època un peculiar pelegrinatge a les antigues ruïnes sagrades, en especial al complex funerari de Djoser. Multitud de grafits i remodelacions d'època saïta es troben en aquests indrets, com els presents a la Casa del sud, prop de la piràmide de Djoser. A l'antiguitat, tenim constància de la visita a la necròpolis de personatges que volien honorar la memòria dels difunts enterrats a l'antiga Per-Medjed i, en particular, a la tomba número 1. Al final dels 4,20 m de profunditat del pou i en els laterals est i oest, hi ha dos grafits de color vermell: el de la dreta és en demòtic, i parla d'un visitant d'època de Cleopatra, amb molta probabilitat es devia tractar de Cleopatra VII.

---

³¹⁵ Els saquejos per part de lladres eren molt freqüents a l'antiguitat i per aquesta raó, les tombes de la dinastia XXVI van ser dissenyades per a intentar frenar aquests robatoris.

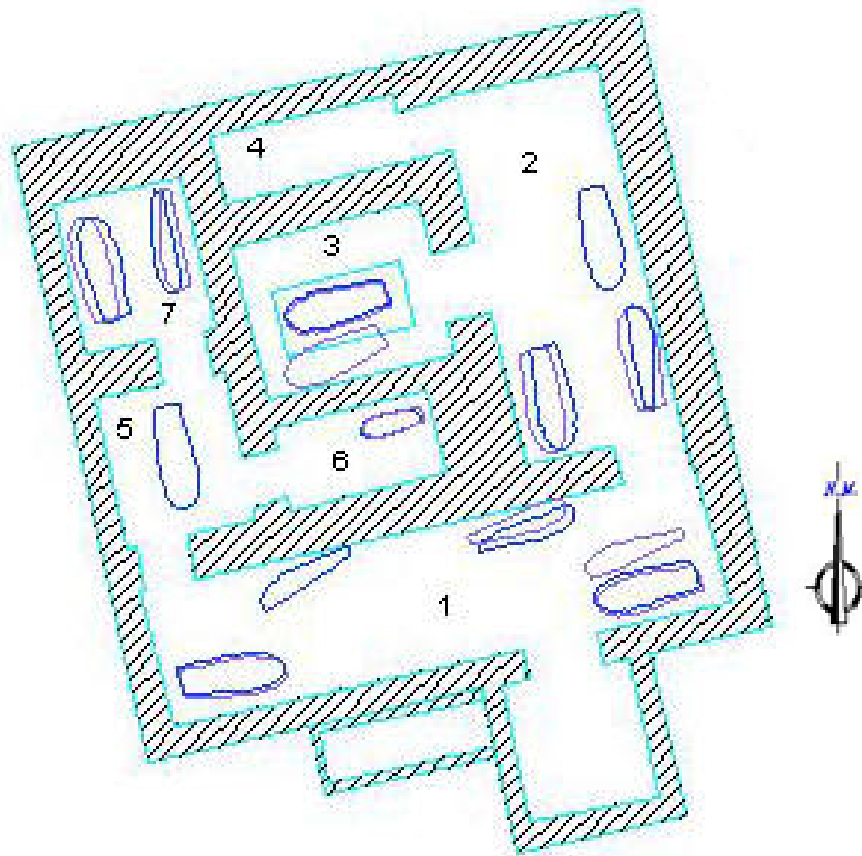

Fig. 111: Planta de la tomba número 1 amb els sarcòfags conservats.

El pou, amb cinc graons per a accedir al final, presenta el terra del paviment remogut. Una porta d'1,20 m de longitud i 63 cm d'amplada i una alçària d'1,05 m dóna pas a la sala 1, la més llarga, amb 9,62 m de llargada, 2,35 m d'amplada i 2,39 m d'alçària. El paviment d'aquesta estança, orientada est-oest, ha desaparegut en bona part. En aquesta sala es van localitzar dos sarcòfags sencers de pedra amb la tapa i dues caixes amb dues capes que no eren les seves. Aquí hi ha dues entrades:³¹⁶ una oriental, i una altra occidental, que menen a les sales 2 i 5.

La sala 2, amb un sostre de volta, és la sala més alta, amb 2,70 m d'alçària. Les mesures d'aquesta sala són 6,39 m de llarg per 2,74 m d'ample. L'orientació és nord-sud i la meitat del paviment, tal com passava a la sala 1, ha desaparegut. També es van localitzar dos sarcòfags de pedra calcària inacabats: un, amb la tapa sencera, que no corresponia a la caixa trencada i, l'altre, antropomorf, que tampoc casava i estava trencat. A la superfície dels

³¹⁶ La tanca d'accés a una de les obertures podria ser un bloc de pedra calcària amb un grafit negre, que es va trobar aquí.

dos sarcòfags hi havia inscripcions en vermell, en mal estat de conservació, i quatre tapes més i una caixa. Dues entrades a la paret occidental condueixen a la sala 4 i a la sala 3, on a la llinda de la porta hi ha un grafit vermell en jeroglífic cursiu i demòtic. La inscripció jeroglífica parla d'un tal Padineit que deuria estar enterrat dins la cambra en un enterrament secundari. La inscripció en demòtic és una advertència contra els qui vulguin profanar la tomba (una referència potser a l'aixovar funerari, perquè actuï com una espècie de maledicció).³¹⁷

La sala 3 és la sala més important del tot el complex funerari, ja que era la cambra on va ser enterrat el constructor de la tomba. El terra és a un nivell més baix que el paviment de la tomba i la coberta està feta amb una volta de canó de carreus de pedra calcària. La sala principal, orientada est-oest, mesurava 3,26 m de llargada, 2,66 m d'amplada i 2,50 m d'alçària. S'accedeix a la sala pel cantó est, per una entrada d'1,18 m per 0,74 m i 1,01 m d'alçària. Tot i que el paviment ha desaparegut, encara s'hi conserva una fossa excavada de 2,50 m de llarg i 1,15 m d'ample, amb la mateixa orientació que la cambra. Pel damunt d'aquesta fossa hi ha la caixa d'un sarcòfag de pedra calcària que no devia pertànyer a l'usuari principal, sinó que és una mostra de la reutilització de la tomba (**fig. 112**).

Fig: 112 Sarcòfag de Het.

Es poden observar a l'interior de la fossa uns petits nínxols que es construeixen als laterals dels costats llargs del sarcòfag per a contenir els

³¹⁷ Agraïm la comunicació personal feta pel Dr. Hassan Amer referent als textos de la llinda.

vasos canops i un al darrera del cap, possiblement per als uixebtis. La profunditat de la fossa és d'1,32 m i conté un sarcòfag antropomorf de granit gris de gra fi.³¹⁸ Està decorat amb inscripcions jeroglífiques, que ens van proporcionar el nom del constructor de la tomba, anomenat Het, profeta de Tueris, profeta de Bastis que resideix al *ith*, profeta de Bastis del Per-hef, profeta de la nodrissa d'Harpòcrates, profeta i herald dels déus de Per-Medjed, profeta dels santuaris divins, noble i príncep, fill de la dama Taixeritkhonsu. A més dels textos jeroglífics, el difunt apareix davant Ptah-Tenen i Nehebkau, i als peus estan Menet i Nebneru, a més dels quatre fills d'Horus.

El sarcòfag de Het és un altre element que ens permet datar la tomba en època saïta, ja que presenta els trets estilístics típics de la dinastia XXVI. El rostre és una imatge idealitzada, típic del període saïta als sarcòfags de pedra. Es representa el difunt momiforme, amb perruca amb estries verticals que reposen al pit, dividit en dues bandes verticals i amb orelles descobertes. La cara és senzilla, es remarca la línia de cosmètic i la cella amb relleu, el nas llarg, la boca estreta i horitzontal, els llavis carnosos i la barba trenada i corbada a la punta, assimilant-se a la barba d'Osiris.

Pel que fa a la decoració, la temàtica utilitzada era un altre mitjà per assegurar la protecció del difunt. Els tres murs (nord, oest i sud) es troben decorats amb jeroglífics, i el sostre també presenta decoració. La protecció física anava acompanyada de la protecció simbòlica, representada per l'orientació de l'accés a la cambra funerària, que es fa sempre per la zona del peus del difunt. No és estrany que les parets situades prop de l'entrada a la cambra funerària presentin una sèrie de fórmules per a impedir l'entrada d'elements malignes, tot i que a Oxirinc no s'ha conservat. Malgrat que els treballs epigràfics sobre aquesta tomba encara es troben en estudi sota la responsabilitat dels Drs Hassan Ibrahim Amer, Margueritte Erroux-Morfin i Josep Padró, podem avançar alguna informació.

---

³¹⁸ Probablement el sarcòfag antropomorf estava tapat pel primer sarcòfag.

Les inscripcions parietals (**fig. 113**), pintades a la cambra del sarcòfag, estan molt mal conservades, però a la paret nord hem pogut localitzar el nom d'Oxirrinç escrit en jeroglífics i ortografiat Per-Medjed (nom que ha donat el copte Pemdje) i el nom i títols del personatge. És de destacar que és la primera vegada que el nom jeroglífic de la ciutat és localitzat a Oxirrinç mateix. A la paret oest hi ha els noms i títols del personatge. La fórmula de les ofrenes a cada cantó de les parets nord i sud. La decoració del sostre de les criptes consisteix en un firmament blau amb estrelles de cinc puntes de color groc. En aquesta època la cambra funerària s'assimila a un sarcòfag amb el cel identificat com a Nut. Els estels eren "els habitants de la Duat", l'infern, el regne dels morts. Se'ls anomenava "seguidors d'Osiris". Els morts sobreviuen als estels (antigament). La possibilitat de seguir vivint com un petit llum entre les constel·lacions nocturnes era el desig pietós de molts egipcis i la raó de l'ornamentació de tombes amb volta celeste.

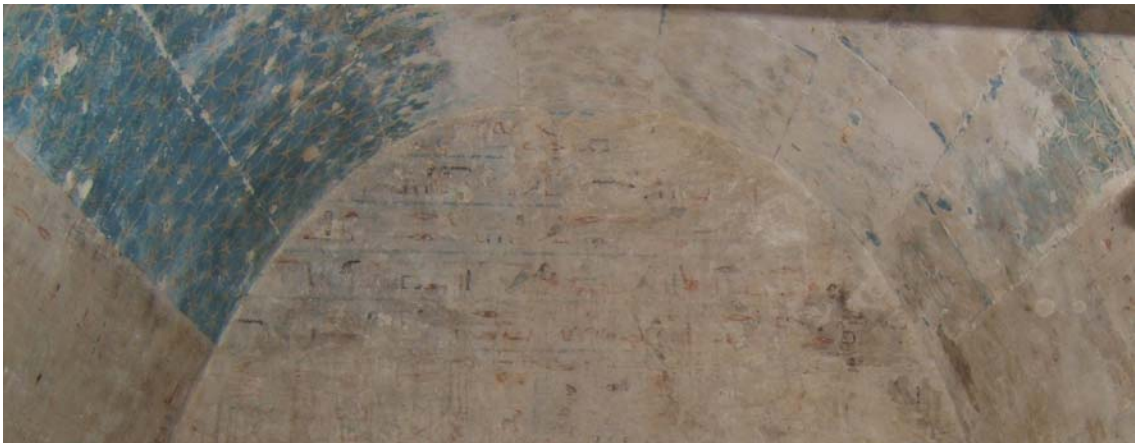

Fig. 113: Inscripcions de la sala 3.

Al costat hi ha la sala 4, la cambra situada més al nord en la qual no es va localitzar cap sarcòfag. S'entra per l'est amb una obertura de 93 per 70 cm, i tot i les dimensions reduïdes (3,17 m de llarg, 1,26 m d'ample i 1,55 m d'alçària), és l'única que té el paviment complet.

L'obertura occidental de la sala 1, amb unes dimensions de 86 cm de llargada, 95 cm d'alçària i 75 cm d'amplada, condueix fins la sala 5, on el paviment ha desaparegut. La llargada de l'habitació és de 2,58 m, l'amplada 2,18 m i 1,92 m d'alçària. Hi ha en la sala un sarcòfag de pedra amb la tapa tombada. A la campanya de 1992 es va poder realitzar un calc de les pintures de la tapa del sarcòfag.

Des d'aquesta sala, orientada nord-sud, hi ha dos accessos a la sala 6 i a la sala 7. A l'est de la sala 5 hi ha una entrada de 98 per 83 cm que condueix a la sala 6, destinada probablement a l'enterrament d'un infant per la presència d'un sarcòfag infantil. Les dimensions són de 2,69 m de llargada, 1,48 m d'amplada i 1,80 m d'alçària. Només queda la meitat del paviment de l'estança orientada est-oest i potser la tanca de l'accés a la sala amb una inscripció jeroglífica.

La darrera sala, orientada nord-sud, té l'entrada de 85 cm d'alçària, 87 cm de llargada i 75 cm d'amplada. Sobre la llinda d'accés a la sala 7 hi ha un grafit de color negre amb un ull udjat. Les dimensions de la cambra sense paviment eren 2,62 m de llarg, 2,16 m d'ample i 1,92 m d'alçària, similars a les de la sala 5. Té dos sarcòfags de pedra, un amb una inscripció jeroglífica i l'altre està destrossat. El sarcòfag de la sala 7 ens ha permès datar "*ante quem*"³¹⁹ l'època de construcció de la tomba. Un dels sarcòfags que es va localitzar tenia a la tapa un cartutx, dins el qual apareixia el nom de Uahibre, *rn nfr* del faraó Àpries.³²⁰ Era un fet característic de la dinastia XXVI que els nobles i funcionaris tinguessin noms basilòfors, és a dir, que tinguessin algun dels elements del protocol del faraó regnant en la composició dels noms dels personatges privats. Aquest fet ha ajudat a datar la tomba número 1 a la Necròpolis Alta d'Oxirrinc. El nom de Uahibre formava part de la titulació de dos dels faraons de la dinastia XXVI, Psammètic i Àpries. En concret, en època d'Àpries es va posar de moda entre els particulars utilitzar fins i tot els cartutxos reials, i aquesta ha de ser la data de la inscripció de la cambra 7, atès que quan porten el nom del faraó són contemporanis. Aquest fet el tornem a trobar a la llinda de la porta que dona accés a la sala 5, on hi ha un grafit en negre, amb el nom de Uahibre dins d'un cartutx.

Posteriorment, es va afegir una petita cambra al sud de la tomba, adossada al pou d'entrada. Les dimensions són molt reduïdes, ja que no arriba al m de llargada i s'hi pot accedir des del pou. Està coberta amb una volta poligonal (**fig. 114**), feta amb carreus de pedra calcària. Ateses les deficients

---

³¹⁹ La construcció de la tomba ha de ser anterior a la col·locació del sarcòfag, ja que es tracta d'una tomba familiar.

³²⁰ Segons De MEULENAERE, *Le surnom*, p. 32-34, el personatge que portava el nom *rn nfr* del faraó significava que era contemporani del sobirà. En època saïta es va posar de moda inscriure aquest nom dins d'un cartutx.

condicions de conservació i la perillositat que presenta l'excavació, s'ha decidit, pel moment, no realitzar cap treball arqueològic.

Fig. 114: Detall de la volta poligonal de l'annex de la tomba 1.

B. TOMBA NÚMERO 6

Al nord de la tomba número 1 es va observar un gran retall en la roca i a l'interior es va localitzar una tomba saïta de planta molt senzilla. L'entrada a la subestructura es realitza mitjançant un pou d'entrada de planta gairebé quadrada de 75 cm per 91 cm de costat construït, amb carreus de pedra calcària. El final del pou mena cap al nord, a una sala amb sostre de volta de canó. L'estat de conservació és força deficient, ja que el 1992, quan es van iniciar les tasques d'excavació per part de la Missió, es podia observar el final de la cambra.

En l'actualitat, de la paret est es conserven 8,50 m i de la paret oest 2,50 m.³²¹ La planta és rectangular, tot i que no és regular totalment, amb uns 3,30 m d'amplada (**fig. 115**). No es pot observar el paviment per la gran presència de sorra, però el 1992 l'alçària de la volta era de 3,10 m i durant les excavacions del Servei d'Antiguitats Egípcies es va constatar que tenia el paviment de pedra calcària. A l'interior Hamza va localitzar diverses mòmies sense sarcòfag, en un enterrament "secundari", ja que les mòmies no estaven en el seu lloc d'enterrament primari. El sostre ja estava destruït en època faraònica, ja que l'equip d'excavació egipci no va trobar les restes dels carreus que devien formar part de la volta.

³²¹ A l'any 1992, la paret est tenia 9,11 m de llargada i la paret oest 8,63 m.

Fig. 115: Vista de la sala de la tomba número 6 d'Oxirrinc.

C. TOMBA NÚMERO 7

En el decurs dels treballs de prospecció i neteja de la zona ja excavada pels egipcis abans de l'any 1992, es va documentar la tomba 7, que està al sud-oest de la tomba 1. Es tracta d'un conjunt de tres cambres, construïdes amb pedra calcària, adossades una al costat de l'altra.

Dins d'un gran tall fet al nivell geològic, es van construir en un primer moment dues cambres rectangulars d'una mateixa tomba. La paret del fons era comuna i s'adossaven els murs de tanca i de divisió dels àmbits, formats per carreus regulars de pedra calcària. El paviment de les dues habitacions era de lloses irregulars, i el sostre era una volta de canó d'1,66 m d'alçària, avui desapareguda. Possiblement va ser pel sostre per on van entrar els lladres, destruint-la al moment del saqueig.

La cambra situada al nord estava formada per una entrada a la part est, de 0,90 m per 1,10 m, tancada amb tres blocs de pedra calcària. Aquesta entrada menava a una sala, que té unes dimensions de 2,84 m de llargada i 1,14 m d'amplada, pavimentada amb lloses de pedra calcària de les quals no en queda cap. Al mur oest d'aquesta sala hi havia un nínxol, amb unes dimensions de 0,36 m per 0,30 m per 0,56 m, la finalitat del qual era dipositar els vasos canops. Situada al mur sud hi havia la cambra central, de 2,71 m de llargada per 1,14 m d'amplada, amb el paviment de lloses de pedra calcària. L'entrada (0,95 m per

1,14 m) estava tancada també per tres blocs de pedra calcària. Igualment, al mur oest hi havia un petit nínxol de 0,60 m per 0,30 m i 0,36 m.

Posteriorment (**fig. 116**) es va construir una tercera cambra adossada a les anteriors, formant una mateixa estructura funerària. El treball constructiu d'aquesta darrera fase està fet amb menys cura. La porta d'entrada mesurava 0,95 m per 1,26 m, tancada per quatre blocs irregulars de pedra calcària. Conduïa a una sala rectangular de 2,90 m per 1,45 m, pavimentada amb carreus de pedra calcària. El sostre d'aquesta sala també presentava una volta de pedra que havia estat reventada en època antiga.

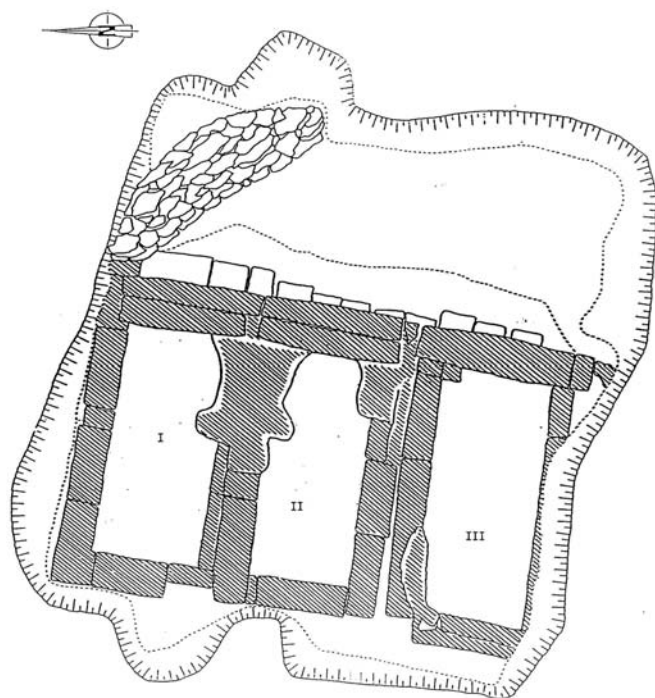

Fig. 116: Planta de la tomba número 7 d'Oxirinc.

El fet més interessant d'aquest conjunt són els textos pintats de vermell que es van localitzar a les portes de les dues cambres més antigues: la situada al nord i la central. Els jeroglífics estan actualment en procés d'estudi, però podem avançar que es tracta de la fórmula de les ofrenes, que segueix les pautes dels formularis d'època saïta. Els jeroglífics flanquegen verticalment el pilar *djed* rematat amb la corona de Ptah-Sokar-Osiris.³²²

³²² Existia una altra línia horitzontal pel damunt de l'entrada de la cambra, però no es podia veure amb claredat.

D. TOMBA NÚMERO 13

Entre les tombes 1 al nord i 7 al sud-oest, existia a la nostra arribada una enorme muntanya de runa, producte d'anteriors treballs d'excavació a la necròpolis. El fet que les tombes 1 i 7 tinguessin una data d'època saïta ens va fer pensar en la possibilitat que entre les dues hi hagués més tombes d'aquesta mateixa cronologia, que haurien passat desapercebudes, ocultes per la muntanya de runa. La hipòtesis quedava reforçada pel fet que cap al nord i cap a l'est de la necròpolis les excavacions no havien revelat la existència d'altres tombes monumentals pertanyents a l'època saïta. De tal manera que el 1995 vam decidir retirar la part més occidental de la muntanya de runa, amb l'objectiu de deixar lliure una part del terreny en el qual poder realitzar prospeccions geofísiques amb un radar.

Aquestes primeres prospeccions van ser realitzades el 1996, localitzant-se, com a mínim, una tomba monumental amb sostre de volta, confirmant la hipòtesi de la qual havíem partit. L'èxit d'aquestes prospeccions ens va impulsar a prosseguir-les el 1998. En aquesta zona, el radar va revelar l'extensió de la necròpolis cap al sud de la tomba número 1, amb un nivell d'estructures relativament superficials, que podrien correspondre a època bizantina. Sota aquestes edificacions es localitzaven estructures més profundes, probablement identificables amb les tombes d'època saïta.

L'any 1999 es va iniciar l'excavació del sector al sud de la tomba número 1. Aquí es va localitzar una necròpolis d'època bizantina amb tombes de planta rectangular, que es disposen regularment al llarg de carrers més o menys paral·lels. Les estructures més simples eren pous retallats al paviment, i a l'interior es dipositava el difunt.

A tres metres de profunditat d'una d'aquestes tombes, van aparèixer els carreus de pedra calcària d'una volta. El sostre, que estava trencat, cobria la cambra d'una tomba d'època saïta (**fig. 117**). Aquesta havia estat saquejada ja en l'antiguitat, pel que no es pot saber amb seguretat quina era la seva estructura arquitectònica. Probablement constava d'un pou d'accés, que menava a un petit vestíbul de 1,55 m per 0,80 m, on apareixen disposades en creu una cambra principal en l'eix major i dues laterals annexes. Cap al nord del suposat pou d'accés apareixia una nova cambra, que semblava completar el conjunt i que

no conservava el sostre amb volta. L'amplada de la cambra era d'un metre i la longitud que es pot observar ara és d'1,47 m.

Fig. 117: Tomba número 13.

La cambra major, situada al sud, tenia planta rectangular amb 2,88 m de llargada i 1,68 m d'amplada. Estava construïda amb carreus de pedra calcària molt ben escairats i gairebé de la mateixa mida. Als costats llargs de la cambra (est-oest), hi havia dos nínxols buits, on es dipositaven els vasos canops. L'estança estava coberta amb una volta de canó i contenia un sarcòfag antropomorf de pedra dura anepigràfic (**fig. 118**), encara que als peus s'aprecia l'inici d'una banda vertical, on normalment s'inscrivien els textos funeraris. La talla escultòrica de la peça és de molt bona factura, amb les característiques estilístiques pròpies d'aquest moment artístic. S'observa que els trets de la cara es suavitzen,³²³ mostrant una boca gran amb llavis prim i perfilats, ulls més estrets i ametllats, nas prim i fi, i orelles molt grans (**fig. 119**). Tots aquests trets comporten una idealització del rostre, que té el tret més característic en el somriure lleuger, precursor del somriure grec arcaic. El modelatge del rostre és molt formós, i només el nas ha quedat malmès. Malauradament, l'interior havia estat violat en un moment impossible de precisar. Els saquejadors havien entrat desmuntant els carreus de la volta, i la tapa desplaçada del sarcòfag i la part inferior d'aquest buida, mostren que la tomba havia estat violada.

³²³ JOSEPHSON i ELDAMATY, *Catalogue général*, p. 80.

Fig. 119: Detall del sarcòfag de la tomba 13.

Fig. 118: Cambra principal de la tomba 13 amb el sarcòfag.

Des del vestíbul, a l'oest, es va construir una cambra amb 2,65 m de llarg, 0,78 m d'ample i una alçària d'1,50 m. A l'interior es va localitzar un cos inhumat sense momificar i, desplaçades en un racó, les restes d'un cos momificat. Probablement aquestes pertanyien a l'usuari principal de la tomba, i demostren el reaprofitament cristià del conjunt.

Finalment, es va excavar la cambra annexa situada a l'est, en un estat molt precari de conservació. Les dimensions conservades eren de 0,97 m d'amplada màxima, 2,25 m de llargada i 0,74 m d'alçària. A l'interior es va inhumar un esquelet d'un individu que va ocupar la cambra en època bizantina, atès que es va localitzar una moneda que ens situa entre els segles VI i VII dC.

E. TOMBA NÚMERO 14

A l'excavar un sondeig al sud-est de la necròpolis, es va poder apreciar, al perfil sud de la cala, un gran retall practicat en l'estrat geològic. El retall recordava els que es feien en època saïta per a la construcció de les tombes monumentals, bastides amb gran carreus de pedra. Aquest retall ja l'havíem

pogut observar en la construcció d'altres tombes d'aquesta necròpolis (tomba núm. 1, tomba núm. 7 o tomba núm. 13).

Al perfil nord de la mateixa cala es podia observar com els estrats presentaven una inclinació molt forta cap el centre de l'excavació. Aquesta observació, i la gran quantitat de pedres de grans dimensions trobades remogudes, ens va fer pensar que ens trobàvem davant l'estrat de destrucció d'una tomba monumental d'època saïta. Per sota de les grans pedres de l'enderroc van aparèixer, en un estrat remogut, una gran quantitat de tapes de sarcòfags saïtes. Aquest estrat remogut se situa per sobre del paviment de la tomba, format per grans lloses de pedra calcària rectangulars, d'aproximadament 1,20 m de longitud, que cobrien gairebé tota la superfície excavada de la tomba. Es conserven de dues a tres filades de blocs dels murs est i sud, i la primera filada està una mica desplaçada perquè és la banqueteta de fonamentació (**fig. 120**).

L'estructura és similar a la de la tomba número 1, amb diverses cambres (tres estances visibles pel moment). L'estructura es perllonga cap el nord, cap a l'oest i, gairebé del cert, cap a l'est.

Fig. 120: Detall de les primeres filades de la tomba 14.

F. HIPOGEU

A l'est de la tomba número 1, molt a prop del mur oest de la casa funerària, es va localitzar, també retallat al nivell geològic, l'entrada a un hipogeu. S'accedia per un pou de 3 m de profunditat, que menava a una cambra excavada de 5 m de longitud. En aquesta cambra es va localitzar un sarcòfag antropomorf de pedra calcària, amb la tapa treballada de forma basta, excepte la part corresponent al

rostre del difunt, que mostrava una tècnica més acurada. A l'interior va aparèixer una mòmia sense ofrenes ni ornaments. L'estudi de la radiografia realitzada *in situ* va indicar que es tractava d'un home jove, que presentava diverses ferides, pel que es va deduir que era un soldat mort en batalla. El fons de la cambra i un annex més petit estaven ocupats per tres mòmies cobertes amb cartonatges amb textos jeroglífics i representacions de tipus funerari.